

Приказка за растежа и кризата

гл. ас. д-р Росица Тончева, VUZF Lab

27.02.2019 г.

/Още ли сме на австрийска вълна? Рефлексии от кръгла маса – 26.02.2019 г./

Много се говори за австрийската школа, и като ще се взима австрийския опит, нека се вземе колкото може повече от него, за да бъде по-цялостен австрийският пример. Иначе все едно да вземем калпакът без потурите и да говорим за Хаджи Генчо.

Освен либералните теории, в Австрия се провежда и един значим експеримент, този на общностна система за размяна с пари без лихва. Това не го срещаме нито в анализите на т.нар. Австрийска школа, нито на нейните опоненти. Това е мислене над плоскостта на фиатните пари.

Дискусията днес е за икономическата криза, идва ли, не идва ли, къде точно е сега, колко далече е от нас, по кой канал ще премине, от коя порта ще влезе и пр. Това са безспорно важни въпроси, но не са съществени. Кризата е системна грешка, която няма да се отстрани, докато не се измени първопричината за нея. Ние я очакваме като вълната на големия кораб, преминал в далечината. Няма начин след като вълната е създадена, тя да не премине по пътя до брега. Така е с кризите. Който ги вижда, да не стои на брега.

Но преди да се втурнем в обясняване на причините, нека първо се застраховаме, като уточним за коя криза говорим, тази, която стопанските процеси от само себе си предизвикват, която в класическите анализи ще срещнем като цикъл, или онази, която отделно от цикъла, е предизвикана от „голям кораб“. Аналогията на кораба в нашия пример е съществена регулация или структуроопределяща компания- банка или друг вид играч, т.е. участник със съществено влияние (в т.ч. и най-често - държавата). Ясно е, че говорим за второто. За естествените цикли вече никой не си спомня. Както никой не си спомня за безценното есе на Фредерик Бастиа „Това, което се вижда, и това, което не се вижда“, писано още в края на 50-те години на XIX в. С това есе ни се напомня, че дедукцията не е непременно вярна, ако не се използва правилно. Там той с думи лесни демонстрира, че когато едно стъкло се счупи, това не е непременно лошо, защото стимулира работата на стъklarя. Но когато стъклото се счупи нарочно, за да се стимулира бизнеса на стъklarите, тогава е много лошо. Защото ресурсите са отклонени от други, по-необходими и по-съществени неща. Изобщо, заключава Бастиа, „в разрушението няма полза“. Това именно мислене ни е нужно сега. Защото обсъждаме кризата и я връзваме с онова нещо, наречено „икономически растеж“, за което като свещена крава са се хванали икономисти, политици и кой ли още не. Каквото и да стои зад дефиницията на икономически растеж, да го стимулираме - добре, но защо? На кого е нужен растежът? Кой ще сполучи от него? Защо този, който имаме, ни е малко? На кого не стига? И още по-

важно, като го постигнем при кого ще отиде? Случайно и естествено стигаме до най-важният въпрос, а той е: „как ще се разпредели растежът?“ Т.е., вече не е толкова интересно с колко ще пораснем, а кое точно ще порасне? Отговорът: всеки иска растежа за себе си? Тогава да продължим да питаме. „От кого зависи при кого ще отиде растежът?“ И тук вече започваме с уговорките. Ами, ако например, сме използвали каналите на паричната политика, или пък инструментите на дълга, или пък сме инвестирали в това или онова? Отговорите се разпиляват и анализите се размиват. Според тази школа така ще е, но има едни дефицити, които теорията не може да обясни. Според онази школа иначе, но пак дефицити, и пак липсват идеалните условия теорията да се увековечи. А като се вгледаме в австрийския опит, виждаме един простичък експеримент, но дал резултати и показал, че все едно каква е теорията, здравият разум е онова, което може да направи хората богати и да им освободи ресурс за „себеразвитие“. Лексикално, последното понятие отсъства от масовите теории. Но ето и още един въпрос: „заради кого искаме растеж, заради хората, заради капитала, или заради фиска?“ Трудно ще се измъкнем от неудобния отговор, ако решим да кажем „заради всички“. Няма начин, ако поставим разсъжденията на основата, че ресурсите са ограничени и всеки се „бори“ за тях, да се измъкваме с този бебешки отговор. Не може да е за всички, не и в един и същ момент, не и за едни и същи ресурси. Та дори и при равни други условия. Следователно, някак си трябва да се подредят желаещите да се снабдят с растеж и то по определен ред. Кой е този ред? Кой задава реда?

Защо да не опитаме чрез система за обмяна с пари без лихва. Поне за кратко и само на едно, две места... Тук вече се вижда как се надига вълна на несъгласие. Защо да не се обмислят разсъжденията на Силвио Гезел, несправедливо натикан в групата на утопистите, дори и не съвсем икономисти (той самият предприемач и виден, богат търговец)? Нека се анализира опитът от Вьоргл през 1933-34 г. Или пък да се проучи анализът на Клифърд Дъглас с неговия експеримент в Канада (и той виден финансист, счетоводител, инженер, успешно управлявал богатствата на Кралицата). Даже може да се изследва Райхмарката и нейното въвеждане, възход и падение след войната (за кратко, непосредствено преди да се ликвидира, най-силната валута)? Кой си мисли, че човекът е достигнал висоти да се разхожда из Космоса, а не му идва на ум как да се с прави с някакъв си растеж и криза? Естествено, че решения има. Само трябва да се покажат, но не изобщо, а извънполитически, надкласово. И да се приложат. В една друга класация, „да се направи“ беше поставено на трето и четвърто място едновременно. Неслучайно. Защото да се направи нещо, за което се знае, че ще доведе до обмисления резултат, е даже нещо повече от трето и четвърто, а и всичко останало.

А сега да видим нещата от малко по-близо, на родна почва. За какво ни е растеж, като той, ако проследим структурата на бюджета, отива основно за потребление, а не за инвестиции в жадувани капиталови и инфраструктурни проекти? Като се увеличат

доходите на населението къде се харчат - за оцеляване (лекарства, лихви, отровна храна, храна на енергийните чудовища от различен вид, данъци и разни други временни и постоянни прищевки на публичния сектор), но не и за развитие. Колко хора могат да си позволят частно училище, колко са инвестирали в образованието си, колко се харчи за култура и т.н.? При това положение, не е ли по-добре да не мислим за растеж. Не е ли по-добре да си останем по-малко бедни отколкото повече бедни? Изобщо, евентуалният растеж пак би се разпределил между най-богатите 8. Не проценти, а фамилии. Числото може да не съвсем точно, само с данни може да се потвърди това, както и само с данни може да се отхвърли.

Едва ли има още някой, който да вярва в средните числа. Средновероятните таласъми са разсъблечени отдавна от Нисим Талеб. Разбира се, че средно сме по-богати от преди. И това не се отрича. Но бюджетът на едно домакинство не е съставен от средни стойности, а от конкретни числа, валидни само за него.

Неравенство винаги е имало. То е природен закон, но природното неравенство е преодолимо в известна степен при подобряване на условията, докато социалното не е. Него го има точно защото непрекъснато се променят условията. Нещо като приказката за мишките, които ако не се тръснат, ще проядат чувала. А енергията на растящия организъм вместо да отива в растежа, отива в оцеляването. И в края на жизнения цикъл, организъмът полужив с удоволствие си отдъхва от неравностойната битка да възпроизведе поне един брой семена, за да не загине видът. Това много лесно може да се види като засадите растение в неблагоприятна за него среда. Ако изобщо оцелее, то бърза да върже, за да се самосъхрани като вид.

Всичко това говори, че: първо, с демонизирането на кризата трябва да се спре и да се започне смислен диалог за проиграване на сценариите за развитие, но развитие, което води до смекчаване на т. нар. дисбаланси, и в крайна сметка до очовечаване на макроикономиката. Второ, да се осъзнае, че докато системата функционира в среда на фиатни пари и банкова система с частично покрити резерви, дисбалансите ще си стоят непоклатими. И трето, докато мислим в термините на парите-стока, а живеем в термините на парите-дълг, няма начин да се измъкнем от огледалната реалност и съответстващото поведение. На дневен ред е големият въпрос за разпределението и преосмисляне на континуума „индивидуално-колективно“, а икономистите-финансисти да спрат да пробутват аналогови ментални модели в дигитален свят. За разлика от икономиката, знанието вече е децентрализирано и оцеляването на капитала зависи от признанието му към труда, а това, на което се радваме сега, не е наша лична заслуга, а дързостта и достойнството на десетки поколения преди нас, отразени в колективното познание за света и нас самите, което небрежно сме наследили.